

Марина Григорівна Демидова,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музично-інструментальної підготовки
факультета музичної та хореографічної освіти,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

САМОПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасне інформаційне суспільство формує нову систему цінностей, у якій оволодіння знаннями, вміннями і навичками є необхідним, але недостатнім результатом освіти. З огляду на це, сьогодні постас завдання оновлення змісту освіти шляхом посилення практичної спрямованості, але при збереженні фундаментальності. Одним з важливих компонентів процесу реформування вищої освіти в рамках підготовки сучасного вчителя музики є організація і проведення самопідготовки студентів до педагогічної практики.

Ключові слова: самопідготовка, педагогічна практика, уміння організації самостійної роботи, самопізнання.

Значну роль у формуванні самостійності й активності відіграє навчання студентів загальним прийомом організації своєї діяльності, що дає змогу полегшити їхню самостійну роботу, сконцентрувати увагу на змісті завдань, а не на подоланні неістотних труднощів, що виникають у роботі. До таких прийомів і вмінь належать уміння опрацювати інформацію, самостійно розучувати та інтерпретувати інструментальні або вокальні твори, уміння раціонально планувати свою самоосвітню діяльність, аналізувати завдання, класифікувати, порівнювати, узагальнювати тощо.

Процес професійно-педагогічної підготовки в системі загальної підготовки майбутнього вчителя за окремими напрямками став об'єктом досліджень В. Кузя, П. Гусака, О. Дубасенюк, В. Красвського, М. Корця, А. Маркової, О. Мороза, Г. Падалки, О. Пехоти, Н. Протасової, Є. Рогова, В. Семиченко, В. Сиротюка, С. Сисоевої, Л. Сущенко, М. Шеремет та ін.

Теоретико-методологічне обґрунтування процесу загально-педагогічної підготовки майбутнього вчителя представлено в роботах авторів (О. Абдуліної, Ю. Болотіна, В. Бондаря, І. Зязюна, В. Лозової, В. Сластьоніна) та у дослідженнях А. Бойко, В. Буряка, В. Красвського, А. Орлова, О. Шпака О. Ярошенко та ін.

Результати наукового пошуку дають підстави стверджувати, що педагогічна практика студентів є однією з найважливіших складових процесу методичної підготовки майбутніх учителів музики у вищому навчальному закладі. Але незважаючи на розробку вченими окремих напрямів професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, питання теоретичної підготовки студентів до різних видів самостійної навчальної діяльності залишаються нерозкритими, що, у свою чергу окреслило мету статті.

У ході аналізу досліджень учених та практичного досвіду викладачів можна виявити низку недоліків організації педагогічної практики у вищому навчальному закладі, найпоширенішими з яких є такі: обмеження в навчальних планах часу,

відведеного на практику; невідповідний контроль за проходженням практики, який часто доручають недостатньо підготовленим викладачам; перекладання значної частини завдань педагогічної практики на вчителів загальноосвітніх шкіл за мінімальної участі викладачів ВНЗ; зосередження основної уваги на організаційному аспекті, а не на змісті; неналежний методичний рівень проведення аналізу уроків музики, під час якого увага акцентується на несуттєвих помилках; недостатня увага до вироблення індивідуального методичного стилю студента, формування його методичної компетентності.

Водночас вирішення проблемних питань у рамках підготовки майбутнього учителя музики ускладнюється наявністю в практиці сьогодення таких причин:

1. На сьогодні підготовка майбутнього вчителя музики здійснюється в системі предметної ізоляваності, що чітко виявляється в його практичній діяльності. Студенти показують позитивні результати окремих елементів підготовки, але вони не зливаються в єдиний контекст цілісного уроку музичного мистецтва.
2. Студенти не в змозі реалізувати вузькоспеціальні знання та навички через слабе володіння методами передання цих знань учням.
3. Традиційний підхід у навчанні, який зводиться до формального запам'ятовування інформації, завучування її без належного осмислення та особистісного ставлення, синтезування, самостійного здобування знань, рефлексії призводить до непереконливості, розгубленості в процесі практичної діяльності.
4. Підготовка майбутніх учителів до педагогічно-практичної діяльності значною мірою залежить від організації та методичного забезпечення, цілей та настанов, вимог та критеріїв оцінювання методистами та викладачами результатів педагогічної практики. Водночас організатори педагогічної практики не завжди готові реагувати на завдання сьогодення, допомагати вирішувати проблеми, які постають перед

- студентом під час підготовки чи проведення педагогічної практики, діють за шаблонами, не завжди сприяють розвитку в студентів стійкого інтересу до професійної діяльності, не бажають змінювати своє уявлення про цілі та задачі практичної діяльності майбутніх учителів-музикантів на сучасному етапі.
5. Визначаючи шляхи вдосконалення підготовки та резерви вдосконалення навчання майбутнього вчителя музики, викладачі та методи у ряді випадків не враховують потреби шкільної практики, часто порушують паралельність реалізації складових діяльності вчителя музики середньої школи, посилюючи увагу то в бік поняття «учитель», то – «музикант».
 6. Специфіка структури професійної діяльності вчителя музики визначається необхідністю тісного взаємозв'язку вокально- й інструментально-виконавських, вербально-презентаційних та організаційно-методичних умінь. На практиці єдність комплексу вказаних складників у разі випадків порушується в силу переваги одного зі структурних умінь.

Саме тому для студента-музиканта педагогічна практика продовжує залишатися дуже складним етапом. Одним із шляхів подолання студентами труднощів на шляху до опанування практичних професійних компетенцій є самопідготовка до педагогічної практики, яка заснована на особистісному ставленні, самостійному здобуванні знань, формуванні педагогічної позиції, готовності до творчості та самопізнання.

З огляду на це, в дослідженні звертаємо увагу на один з видів самостійної навчальної діяльності студентів – самопідготовку, механізми її побудови та умови реалізації. Відбір, оцінка, переосмислення, розумове програвання навчальної ситуації, її планування й прогнозування (відпрацювання внутрішніх теоретичних дій), є складниками організації самопідготовки студентів до педагогічної практики у процесі музичного навчання. Мова йде про процес самопідготовки студентів, під час якого вони не просто заучують інформацію, але й стають активними учасниками процесу пошуку вирішення завдання, розуміють джерела виникнення знання або поняття. У процесі такого підходу до самопідготовки студенти легше усвідомлюють причини труднощів, оцінюють знайдений спосіб вирішення завдання, навчаються порівнювати його з попереднім досвідом. Водночас практико-орієнтований підхід вимагає істотного перетворення або доповнення наявних у студентів знань щодо організації процесу самопідготовки до педагогічної практики.

На думку вчених, однією з найважливіших умов удосконалення професійної підготовки висококваліфікованих спеціалістів у сфері музичного навчання є «орієнтація на індивідуальний розвиток майбутнього вчителя музики». Вирішальним чинником суб'єктивного порядку, тобто розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя, може і повинен стати творчий саморозвиток особистості, компонентами

якого, на думку В. Андреева, є: самовиховання через мотивацію, регуляцію, реалізацію якостей особистості; самоорганізація за допомогою впорядкування знань, умінь і навичок, досвіду алгоритмічної діяльності, а також досвіду творчої діяльності; самоосвіта й самопідготовка через засвоєння педагогічних знань, професійних умінь і навичок, розвиток гностичної самостійності і творчого мислення студентів; формування й розвиток креативної компетентності; самодетермінація через ініціацію надситуативної, пошукової й наднормативної активності, що забезпечує творчу самореалізацію в діяльності та спілкуванні; самоконтроль і самокорекція, що здійснюються за допомогою постановки проблем і завдань, вибору критерію діяльності, самооцінки результатів. Аналіз зразків творчого саморозвитку особистості вчителя засвідчує, що стратегії творчого саморозвитку визначаються, з одного боку, потребами в професійному самовдосконаленні, а з іншого, – мірою усвідомлення й самопізнання своїх сильних і слабких професійно-особистісних якостей [1, с. 143]

Таким чином, гуманістична модель освіти, що визнається сьогодні засновничою, переносить акцент з когнітивного («знаннєвого») компонента на особистісний. Це означає, що процес оволодіння знаннями залучає студента-музиканта до критичного аналізу, відбору й конструювання особистісно значимого змісту та способів навчання. Основними вимогами до педагогічного процесу в рамках особистісно-гуманістичної спрямованості, на думку вчених, є таке: у педагогічному процесі студента постійно має супроводжувати почуття вільного вибору; педагогічний процес характеризується яскраво вираженою розвивальною тенденцією; необхідною умовою й джерелом розвитку є труднощі; педагогічний процес збагачується усією гамою інтересів студентів, їхніх переживань та емоцій.

У зв'язку з цим досить гостро постає питання розробки особистісно зорієнтованих технологій, що використовуються на всіх ступенях освіти й підготовки педагогів. Вирішення цих питань спонукає педагогів спрямувати зусилля на розширення арсеналу вмінь і навичок студентів, сприяє виходу за рамки вирішення педагогічних завдань за заданими зразками.

Саме тому сьогодні в педагогіці існує пошук нових педагогічних технологій, ідея яких полягає в переході від пояснення до розуміння, від соціального контролю до розвитку і самоконтролю, від управління до самоуправління й самопідготовки, що, у свою чергу, являється складниками самостійної навчальної роботи студентів.

Самостійна навчальна робота, з одного боку, являє собою навчальне завдання (об'єкт діяльності студента), з іншого, – форму, характерну для певного способу діяльності з метою виконання цього навчального завдання. Т. Шамова [4, с. 69] розглядає самостійну роботу

як форму організації навчальної діяльності, якій притаманні чітке формулювання мети і завдання, точне визначення форми вираження підсумкового результату. М. Гаруновим самостійна робота трактується як «виконання різних завдань навчального, дослідницького і самоосвітнього характеру, які виступають як засіб засвоєння системи професійних знань, способів пізнавальної та професійної діяльності, формування навичок і вмінь творчої діяльності та професійної майстерності» [2, с. 188].

Г. Коджаспірова, А. Коджаспіров визначають самостійну навчальну роботу як «засіб формування метакогнітивних здібностей студентів, їх готовності до безперервної самоосвіти» [3, с. 134]. С. Чічіланова розглядає самостійну роботу студентів як «метод безперервної освіти і водночас засіб індивідуалізації процесу навчання у вигляді фронтальної, групової та індивідуальної діяльності, яка може виконуватися як в аудиторії, так і в позааудиторний час» [3, с. 117].

Таким чином, у психолого-педагогічній літературі (В. Буряк, С. Векслер, В. Далінгер, В. Дьяченко, П. Підкасистий, І. Подласий, М. Портнов, М. Скаткін, А. Уваров, І. Унт, А. Усова та ін.) дефініція «самостійна навчальна робота» не вичерпується єдиним визначенням і розглядається як: метод; засіб; організаційна форма навчання; засіб залучення студентів до навчальної роботи, для якої характерною є наявність чітко сформульованого завдання; засіб організації та виконання студентами певної навчальної діяльності. Вивчення педагогічного досвіду показує, що однією з головних ознак, яка відрізняє рівень майстерності педагогів, є вміння застосовувати у роботі різноманітні, доповнюючи один одного види самостійної роботи, котрі враховують пізнавальні можливості студентів. Організація й проведення самостійної роботи пов'язана, на думку дослідників, з певною групою недоліків: немає системи в організації видів самостійної роботи, вони випадкові за змістом, за кількістю, за формою; рівень пропонованої самостійності не відповідає навчально-пізнавальним можливостям того, хто навчається; слабо виражений індивідуальний підхід у підборі дидактичного забезпечення (навчальний матеріал, завдання тощо); самостійні роботи є одноманітними, їх тривалість не є оптимальною для цієї групи студентів.

Учені виділяють у дидактичній меті 4 типи самостійної роботи:

1. Формування у студентів умінь виявляти в зовнішньому плані те, що від них вимагається, на основі заданого ним алгоритму діяльності та посилань на цю діяльність, що містяться в умові завдання.
2. Формування знань-копій і знань, що дозволяють вирішувати типові завдання.
3. Формування в студентів знань, що лежать в основі вирішення нетипових завдань.
4. Створення передумов для творчої діяльності.

Одним з видів самостійної навчальної діяльності (разом із самостійною роботою) є цілеспрямована самопідготовка студентів. Навчальні стратегії визначають зміст і технологію процесу самопідготовки. Вони характеризують орієнтовну і виконавчу активність студентів та складаються зі звичних навичок, до складу яких входять сформовані способи обробки інформації, оцінки, контролю та регуляції власної діяльності. Процес формування навичок самопідготовки в студентів починається ще на першому курсі, триває протягом усього періоду навчання і формується в період підготовки і проходження педагогічної практики. Навчальні дії й алгоритми утворюють взаємозв'язки і стійкі поєднання, які виникають при вирішенні невідомого педагогічного завдання, дозволяють прийняти й зрозуміти навчальне завдання, спланувати хід його виконання, проконтролювати, оцінити отриманий результат, обрати певну навчальну стратегію.

У відповідності до процесуальних характеристик навчальної діяльності навчальні стратегії студентів, стверджують учені, можуть бути поділені на дві групи: когнітивні і метакогнітивні.

Когнітивні стратегії: навчальні дії, що входять до них, спрямовані на обробку й засвоєння навчальної інформації: деталізація (конспектування, підбір прикладів, порівняння, встановлення міжпредметних зв'язків, використання додаткової літератури, складання понятійного апарату тощо; організація (групування за темами, складання класифікації, таблиць, схем, написання резюме тощо.).

Когнітивні стратегії спрямовані на організацію та управління навчальною діяльністю і містять: планування (складання плану, логіка побудови змісту, постановка мети, реалізація мети тощо); спостереження (оцінка досягнутого, відповіді на питання для самоконтролю, застосування теорії на практиці, складання тез за темою, звернення до інших наукових джерел тощо); регуляцію (самоконтроль, самооцінка, використання додаткових ресурсів, вольова регуляція, певна послідовність виконання завдань тощо).

Виходячи з вищесказаного, стверджуємо: самостійна робота і процес самопідготовки студентів є різноманітними складовими самостійної навчальної діяльності студентів, які відрізняються дидактичними цілями, ступенем проникнення в суть питання, реалізаціями способів її вирішення.

Виходячи з відмінностей, характеризуємо самопідготовку студентів до педагогічної практики як вищу форму самостійної навчальної діяльності, що спрямована на самоосвіту й передбачає саморегуляцію, цілепокладання й диференціацію в залежності від джерела управління і ступеня вмотивованості студента. Самопідготовка в рамках музично-навчального процесу означає превентивну самостійну роботу студентів із забезпечення організації та

успішності музично-художньої взаємодії з учнями в процесі педагогічної практики, що виконується за завданням і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі.

Дидактична сутність різних видів самостійної навчальної діяльності полягає в тому, що вона являє собою психологічні та логічні методи організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що має на меті вирішення певних освітніх завдань. Самостійна навчальна діяльність відповідає психофізіологічним і пізнавальним можливостям того, хто навчається, а ступінь складності задовольняє принципом поступового переходу з одного рівня самостійності на інший. На основі наукового аналізу дійшли таких висновків:

- для студента-музиканта педагогічна практика є складним етапом. Самопідготовка та самостійна робота є одним із шляхів подолання майбутніми вчителями труднощів на шляху до опанування практичних професійних компетенцій;
- під самостійною роботою студентів розуміємо невід'ємну обов'язкову ланку процесу навчання, що пов'язана з репродуктивною

діяльність по відтворенню інформації про різні властивості досліджуваного об'єкта. Самопідготовка студентів у рамках музично-навчального процесу означає важливу форму навчально-виховної роботи, яка пов'язана з проєкцією та формуванням нових знань при вирішенні завдань у невідомих ситуаціях та умовах.

- процес самопідготовки студентів-музикантів до педагогічної практики передбачає наявність такої низки вмінь: індивідуальної роботи стосовно пошуку, складання та комбінування інформаційного та музичного матеріалу; постановки мети; організацію власної роботи щодо термінів її виконання; певної послідовності виконання завдань; складання плану; вольової регуляції; самоконтролю та самооцінки, а також умінь узагальнювати, поглиблювати і розширювати отримані теоретичні знання та виконавсько-практичний досвід, умінь оцінювати й порівнювати свої професійні компетенції, формувати особистісне ставлення до педагогічної діяльності.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1996. – 568 с.
2. Гарунов М. Г. Самостоятельная работа студентов / М. Г. Гарунов, П. И. Пидкасистый. – М. : Знание, 1978. – 204 с.
3. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Изд. центр «Академия», 2000. – 176 с.
4. Шамова Т. И. Активизация учения школьников / Т. И. Шамова. – М. : Педагогика, 1982. – 209 с.

Марина Григорьевна Демидова,

кандидат педагогических наук,

доцент кафедры музыкально-инструментальной подготовки факультета музыкального и хореографического образования,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

САМОПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Значительную роль в формировании навыков самоподготовки играет обучение студентов общим приемам организации своей деятельности. Это позволяет облегчить их самостоятельную работу, сконцентрировать внимание на содержании задач, отвлекает от преодоления несущественных проблем, возникающих в работе. К таким навыкам относятся умение обрабатывать информацию, самостоятельно разучивать и интерпретировать инструментальные или вокальные произведения, умение рационально планировать свою самообразовательную деятельность, анализировать задачи, классифицировать, сравнивать, обобщать и тому подобное.

Результаты научного поиска дают основания утверждать, что педагогическая практика студентов является одной из важнейших составляющих процесса методической подготовки будущих учителей музыки в высшем учебном заведении. Несмотря на разработку учеными отдельных направлений профессионально-педагогической подготовки будущего учителя, вопросы теоретической подготовки студентов к различным видам самостоятельной учебной деятельности остаются нераскрытыми. Именно поэтому для студента-музыканта педагогическая практика продолжает оставаться очень сложным этапом. Одним из путей преодоления студентами трудностей на пути к овладению практическими профессиональными компетенциями является самоподготовка к педагогической практике, основанная на личностном отношении, самостоятельном получении знаний, формировании педагогической позиции, готовности к творчеству и самопознанию.

Учитывая это, в своем исследовании мы обращаем внимание на один из видов самостоятельной учебной деятельности студентов - самоподготовку, механизмы ее построения и условия реализации. Отбор, оценка, переосмысление, умственное проигрывание учебной ситуации, ее планирования и прогнозирование (отработка внутренних теоретических действий), являются составляющими организации самоподготовки студентов к педагогической практике в процессе музыкального обучения. Речь идет о процессе самоподготовки студентов, во время которой они не просто заучивают информацию, но и становятся активными участниками процесса поиска решения задачи, понимают источники возникновения знания или понятия. В процессе такого подхода к самоподготовке, студенты легче осознают причины трудностей, оценивают найденные способы решения задачи, учатся сравнивать их с предыдущим опытом. Вместе с тем, практико-ориентированный подход требует существенного преобразования или дополнения имеющихся у студентов знаний по организации процесса самоподготовки к педагогической практике. В связи с этим достаточно остро сегодня стоит вопрос разработки личностно-ориентированных технологий, используемых на всех ступенях образования и подготовки педагогов. Решение этих вопросов побуждает педагогов направить усилия на расширение арсенала умений и навыков студентов, способствует выходу за рамки решения педагогических задач по заданным образцам.

Ключевые слова: самоподготовка, педагогическая практика, умение организации самостоятельной работы, самопознание.

Maryna Hryhorivna Demidova,

Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy),

Associate Professor at the Faculty of Musical and Instrumental Training,

Department of Musical and Choreographical Education,

State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,

26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine

SELF-TRAINING OF STUDENTS WITHIN THE SYSTEM OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION

Training students in general devices to organize their activity plays a significant role in the forming of their self-training abilities. This allows them to facilitate their self-guided work, concentrate their attention on the contents of tasks, diverts them from overcoming minor problems arising in the process of work. To these abilities one can refer these ones: a skill to process information, a skill to learn and interpret instrumental and vocal works, a skill to plan their self-educational activity rationally, a skill to analyze problems, to classify, to compare, to generalize, etc.

The results of scientific research give enough grounds to affirm that students' pedagogical practice is one of the most important components of the process of the methodical training targeted to the future teachers of Music at an institution of higher education. Despite the elaborations in the field of certain directions of the future teachers' professional pedagogical training initiated by scientists, the issues concerning students' theoretical training in different kinds of self-guided educational activity are still unsolved. That is why pedagogical practice still remains a complicated stage for a student-musician. One of the ways how students can overcome difficulties on their way to mastering practical professional competencies is self-preparation for pedagogical practice based on personal relationships, independent acquisition of knowledge, formation of a pedagogical position, readiness for creativity and self-cognition.

Taking the abovementioned into consideration, in our research we pay focus attention on one of the kinds of students' self-guided educational activity – self-training, mechanisms and conditions of its organization. Selection, evaluation, reconsideration, mental playing of an academic situation, its planning and predicting (mastering inner theoretical acts) are the organization components of students' self-training for pedagogical practice in the process of musical education. We mean the process of students' self-training during which they not only learn information but also become active participants who solve problems, understand sources of knowledge and notions. In the process of this approach to self-preparation, students realize easier the reasons of difficulties, evaluate the found ways of solving tasks, learn to compare them with the previous experience. Besides, the practice-oriented approach requires substantial conversions and additions of students' knowledge regarding the organization of the self-preparation process for pedagogical practice. This stipulates elaboration of the person-oriented technologies used at all stages of pedagogues' education. The solution of these problems spurs pedagogues to direct their efforts at widening the arsenal of students' skills and abilities, facilitates going beyond the solution of pedagogical problems according to set models.

Key words: self-training, pedagogical practice, a skill to organize self-guided work, self-cognition.

Подано до редакції: 01.07.2016 р.

Рекомендовано до друку: 12.07.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор І. М. Богданова